

УДК 37.035:316.46:37.091.212]378

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Децюк Т.М.

Чернігівський національний технологічний університет

Наявність лідерських якостей у студентів значно підвищує їх конкурентоспроможність на ринку праці після отримання диплому про вищу освіту. В умовах скорочення аудиторного часу і збільшення часу на самостійне вивчення, позааудиторна робота зі студентами набуває особливо актуального значення. В статті здійснено аналіз сучасних наукових підходів до визначення поняття «лідерські якості студентів». Запропоновано методи і форми позааудиторної роботи, які сприятимуть формуванню лідерських якостей у студентів. Проаналізовано досвід використання даних методів та форм позааудиторної роботи на прикладі Чернігівського національного технологічного університету та запропоновано шляхи вдосконалення організації позааудиторної роботи зі студентами.

Ключові слова: лідерство, лідер, лідерські якості студентів, позааудиторна робота зі студентами, проекти соціальної дії, тренінги.

Постановка проблеми. Швидкі темпи розвитку науки і техніки вимагають від сучасного успішного фахівця не тільки професійних знань, умінь і навичок, а й наявності лідерських якостей. Формування основних професійно-важливих якостей особистості відбувається в основному під час навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ). Реформування вищої освіти в Україні призвело до значного скорочення аудиторних годин і значного збільшення часу на самостійну роботу. Виховний вплив викладача на особистість студента таким чином також скорочується. За таких обставин постає потреба пошуку нових альтернативних методів формування лідерських якостей студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою психолого-педагогічних умов розвитку лідерських якостей студентів займалися такі науковці як О.С. Чернишов, А.І. Куриця, І.В. Власов. Особливості розвитку лідерського потенціалу студентів досліджувала І.П. Краснощок. Проблематику оцінки лідерського потенціалу студентів як майбутніх управлінців досліджувала О.О. Савельєва. Серед іноземних авторів питання лідерства досліджували В. Врум, Р. Такер, К. Левін, І. Вішлер. Проте, питання щодо особливостей використання сучасних методів позааудиторної роботи зі студентами з метою формування лідерських якостей досконало не досліджено.

Мета статті – аналіз сучасних підходів до проблеми формування лідерських якостей у студентів у позааудиторній роботі та аналіз досвіду використання різних методів і форм позааудиторної роботи зі студентами у Чернігівському національному технологічному університеті (ЧНТУ).

Виклад основного матеріалу. Перш ніж аналізувати особливості формування лідерських якостей у студентів у позааудиторній роботі, вважаємо за доцільне розглянути такі поняття як «лідерство», «лідер», «лідерські якості» та «позааудиторна робота».

Лі Цзіці зазначає, що поняття «лідерство» розглядається науковцями в різних аспектах. У соціально-історичному та культурологічному аспектах лідерство розглядається як механізм задоволення соціальної потреби суспільства в управлінні; у філософському – як процес домінування особистості та її впливу на спільноту;

у політологічному – як найвища форма влади; у психологічному – як інструмент, який дозволяє задовольнити безліч потреб, як феномен суб'єктивної компенсації фізичної або духовної неповноцінності; у соціально-психологічному – як елемент організації та управління суспільними процесами в малій групі [6].

Інший підхід до трактування лідерства має О.О. Савельєва. Науковець пропонує розглядати лідерство як здатність підняти людське бачення на рівень більш високого кругозору, вивести поточну діяльність людини на рівень більш високих соціальних стандартів, а також формування особистості, виходячи за звичайні рамки, які її обмежують. Лідерство розглядається як динамічна модель поведінки з певною кількістю вагомих чинників, які впливають на відносини, що виникають у макро- та мікроколективі [5, с. 81].

Близьким до «лідерства» є поняття «лідер». Існує чимало підходів до визначення даного поняття. Розглянемо деякі з них. Лідер – це учасник групи, за яким вона визнає перевагу в статусі і надає право приймати рішення; людина, здатна виконувати центральну роль в організації спільної діяльності і регулювання взаємостосунків у групі; людина, яка завдяки своїм особистісним якостям має переважний вплив на членів групи; член групи, який виявляється під час взаємодії її членів чи організовує їх навколо себе [6]; особистість, яка має розвинуті комунікативні вміння, здатна словами ефективно впливати на інших людей; член групи, який має необхідні організаційські здібності, посідає центральне становище в структурі міжособистісних стосунків [3].

Розглянемо ознаки лідерства за І.П. Краснощок. Першою ознакою є приналежність до групи: лідер – саме член групи, він «усередині», а не «над» групою. Друга ознака – це статус у групі: лідер користується в групі авторитетом, у нього високий статус. Третя ознака – збіг ціннісних орієнтацій: норми і ціннісні орієнтації лідера і групи збігаються, лідер найбільш повно відзеркалює і виражає інтереси групи. Четверта ознака – впливовість лідера на групу: вплив на поведінку і свідомість інших членів групи з боку лідера, організація і управління групою у процесі досягнення групових цілей. П'ята ознака – джерело висунення лідера в групі. Таким чином, сту-

дент-лідер – це авторитетний член групи, який має вплив на значну частину членів групи, має офіційний управлінський статус, організаційні й комунікативні здібності, є ініціативним і заохочує всіх своїм прикладом, організацією й управлінням групою до досягнення групових цілей найкращим засобом, не боїться відповідальності за діяльність групи [3, с. 214].

Серед лідерських якостей особистості, О.О. Савельєва виділяє характер (стійкість до стресів), харизму, відданість справі, компетентність, проникливість, сфокусованість, ініціативність, вміння слухати, позитивне відношення, вміння вирішувати проблеми, комунікабельність, відповідальність, впевненість, самодисципліна, здатність до навчання, перспективність бачення, готовність ризикувати [с. 82].

Нам імпонують дані точки зору. Отже, серед лідерських якостей особистості студентів можна виділити: впевненість в собі, комунікабельність, вміння слухати, критичне мислення, креативність, організаторські здібності, внутрішня харизма, стресостійкість, позитивне мислення, аналітичність мислення, активність, ініціативність, здатність навчатися та самовдосконалюватися, прагнення до змін, відповідальність.

Як зазначають А.І. Куриця та Д.І. Куриця процес розвитку лідерських якостей студентів повинен виступати частиною цілісного педагогічного процесу ВНЗ й базуватися на особливих умовах, що забезпечують його ефективність [4, с. 356]. Науковці визначили наступні психолого-педагогічні умови для ефективного розвитку лідерських якостей студентів:

- урахування індивідуально-психологічних особливостей і розвиток мотивації лідерства студентів;

- розвиток відповідальності (від конкретно-ситуативної до відповідальності як стійкої особистісної властивості) як основи відповідального лідерства;

- створення розвивального особистісно-орієнтованого середовища в тренінговій та реальній навчальній і позанавчальній взаємодії студентів, яке відзначається релевантними характеристиками (зміст діяльності, групова динаміка, проблемність, рефлексія); спрямованими на розвиток відповідальності як основи лідерства;

- забезпечення цілеспрямованого розвитку лідерських якостей юнаків і дівчат шляхом організації студентського колективу, самоврядування та використання інтерактивних форм роботи (тренінги, рольові ігри) [4, с. 356].

На нашу думку, найбільш сприятливим середовищем для формування лідерських якостей у студентів, де б можна було забезпечити перераховані вище психолого-педагогічні умови, є позааудиторна робота в умовах вищого навчального закладу, оскільки вплив на особистість студентів під час аудиторних занять є незначним, а часу відведеного на практику замало.

Система позааудиторної роботи є сукупністю виховних впливів, що забезпечують цілеспрямованість, систематичність, послідовність, поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю студентів. Даний вид діяльності здійснюється у формі різних заходів в групі, на факультеті, в навчальному закладі на основі

студентського самоврядування, активності студентів, а також допомоги викладачів. Позааудиторна робота стимулює формування лідерських якостей особистості за умови професіоналізації всіх виховних впливів на студентів. Вона містить умови, які забезпечують удосконалення загальної професійної підготовки студентів, і при правильній її організації студенти отримують практичний досвід, можливість до самостійних дій, пошуку власного професійного стилю [1].

Під позааудиторною роботою ми розуміємо діяльність студентів під керівництвом і контролем викладачів, якою вони займаються у вільний від аудиторних занять час в умовах вищого навчального закладу з метою формування професійної компетентності, а також самоактуалізації, самовиховання, самоосвіти [2, с. 15].

Розглянемо досвід формування лідерських якостей у студентів у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу на прикладі досвіду Чернігівського національного технологічного університету (ЧНТУ).

В ЧНТУ існують такі види позааудиторної роботи зі студентами:

1. Позааудиторна робота кураторів академічних груп. Особливо важлива роль кураторів для студентів першого курсу. Саме куратори першими помічають лідерські здібності у першокурсників. Вони ініціюють вибори старости та активу групи. Також сприяють активності групи у культурно-масовому житті університету.

Однією з основних форм виховної роботи кураторів є кураторські години, які можуть проводитися у вигляді бесід на різноманітні теми, диспутів, екскурсій, зустрічей з ветеранами війни, праці, з працівниками лікувальних, правоохоронних закладів та закладів соціальної сфери, звітів активу групи, проведення в групі студентських та профспілкових зборів, «круглих столів», інших заходів виховного впливу в студентських аудиторіях і гуртожитках (із залученням фахівців різного профілю); культпоходів історичними місцями рідного краю, до музеїв, картинних галерей, на виставки, до театрів; індивідуальна виховна робота зі студентами проводиться з урахуванням їх індивідуальних особливостей [2, с. 27]; підготовка студентів групи до участі у культурно-масових заходах університету (посвята у студенти, мала спортивна олімпіада, день відкритих дверей, міс та містер університету та інші).

2. Агенція соціальних проектів. Агенція соціальних проектів – це добровільне об'єднання студентів, аспірантів, представників професорсько-викладацького складу, метою якого є розвиток творчого потенціалу студентів, а також вироблення в студентів навичок з організації, планування проекту, формування бюджету та розподілу коштів на різних етапах реалізації власного проекту, фандрайзингу, успішної реалізації проекту [2, с. 36].

Студенти та викладачі ЧНТУ з 2015 року активно співпрацюють з громадською організацією «Чернігів Європейський», місією якої є реалізація проектів соціальної дії для мешканців та гостей м. Чернігова. Протягом 2015-2017 років студенти ЧНТУ долучилися до реалізації понад 60 проектів. Серед них варто виділити ті, в яких приймали участь студенти різних факультетів та спеціаль-

ностей: «Паліативна допомога дітям: від розуміння проблеми до реальних дій» за підтримки фонду «Відродження» (2015 рік); «СтадіOn: розфарбуємо спортивні мрії разом» за підтримки Британської Ради (2016 рік); «Людина не товар» за підтримки ГО «Ла Страда – Україна» (2015-2017 рр.); «Я живий – почуй мене» за підтримки Програмної ініціативи «Громадське здоров'я» Міжнародного фонду Відродження» (2016 рік); Відкритий простір «Арт-подвір'я» та «Треш-арт майданчики: еко-планета біля університету» за підтримки Британської Ради (2017 рік). Також студенти долучилися до створення та реалізації проекту «Академічна доброчесність». Крім того, з 2012 року студенти та викладачі активно приймають участь у програмі ЧНТУ «Університет в житті міста», який за останній рік трансформувався у проект «Університет в житті регіону». Досвід спільної роботи представників технічних та гуманітарних спеціальностей показав, що така співпраця приносить чудові результати у вигляді креативного виконання та генерації нових ідей. Студенти, які приймали участь у реалізації проектів, зазначають, що даний досвід допоміг їм стати більш впевненими у собі, спробувати себе у практичній діяльності, перевірити власні організаторські здібності.

3. Школа тренінгів. Основною метою діяльності школи тренінгів є формування в студентів навиків організації та проведення тренінгових занять, а також формування в них професійно важливих якостей таких, як комунікабельність, оптимізм, емпатії, толерантності, доброзичливості, а також сприяння формування лідерських якостей. Учасниками школи можуть бути студенти, магістранти та аспіранти, а також представники професорсько-викладацького складу ЧНТУ [2, с. 46].

За період 2015-2017 років учасниками тренінгів від ГО «Чернігів Європейський» за програмою Активні громадяни за підтримки Британської Ради стали більше 500 студентів. Близько 30 студентів пройшли тренінги для тренерів. Учасники тренінгів в оціночних анкетах відмічають позитивну динаміку щодо формування власних комунікативних навичок, навичок роботи в команді, уміння формулювати власні ідеї у вигляді проекту, уміння роботи в команді, уміння організувати роботу команди, впевненість в собі, позитивне мислення.

4. Органи студентського самоврядування. Метою роботи органів студентського самоврядування є формування у студентів лідерських якостей, організаторських здібностей, вміння роботи в команді, постановка цілей та їх досягнення. Участь у діяльності органів студентського самоврядування – це практична можливість приміряти на себе деякі професійні ролі, навчитися прислухатися до думки інших та приймати колективні рішення, що є ознаками професіоналізму [2]. В ЧНТУ органи студентського самоврядування функціонують на рівнях факультетів, інститутів, університету, гуртожитків. До складу самоврядування входять: студентська рада університету, студентські ради інститутів

та факультетів, ради гуртожитків, студентський профспілковий комітет.

5. Клуби за інтересами. Під терміном «Клуб за інтересами» слід розуміти певний гурток, що є осередком суспільно-культурного життя факультету, де художня самодіяльність сприяє розвитку творчих здібностей, задоволенню потреб та інтересів студентів, формуванню в них високих естетичних смаків і любові до мистецтва, прищепленню почуття прекрасного, а також сприяє розвитку в майбутніх фахівців соціальної роботи креативного мислення, творчого підходу до вирішення намічених завдань [2].

В ЧНТУ працюють наступні клуби за інтересами: літературний гурток, студія вокалу, студія танцю, творча студія «Гаудеамус». Серед клубів, які найбільше сприяють формуванню лідерських якостей:

- Дебатний клуб зі сталого розвитку. Учасники даного клубу розвивають комунікативні здібності, ораторське мистецтво, вчаться вдало підбирати аргументи, вчаться бачити в одних і тих самих подіях позитивні та негативні сторони, вчаться командній роботі.

- Кіно-клуб «Новий погляд». Учасники даного клубу є любителями інтелектуального кіно. Вони влаштовують перегляд кінофільмів різних жанрів з подальшим обговоренням за кавою. Студенти вчаться аналізувати, публічним виступам, аргументованим відповідям.

Результати та їх обговорення. Проаналізувавши досвід Чернігівського національного технологічного університету, ми пропонуємо наступні рекомендації щодо організації позааудиторної роботи, яка сприятиме формуванню лідерських якостей у студентів: методи і форми позааудиторної роботи мають бути сучасними, цікавими і актуальними для студентів; більшої ефективності і формуючого впливу мають форми позааудиторної роботи, які пов'язані з майбутньою професійною діяльністю студентів; досягають більшого результату учасники змішаних груп за гендерним складом, представники різних курсів, факультетів, технічних та гуманітарних спеціальностей; викладачі у позааудиторній роботі отримують роль супервізорів та колег, наставників; значно ефективніше буде позааудиторна робота організована у співпраці з державними, громадськими організаціями, бізнес структурами або благодійними фондами.

Висновки. Наявність лідерських якостей у студентів значно підвищує їх конкурентоспроможність на ринку праці після отримання диплому про вищу освіту. В умовах скорочення аудиторного часу і збільшення часу на самостійне вивчення, позааудиторна робота зі студентами набуває особливо актуального значення. Від якісної організації позааудиторної роботи в умовах вищого навчального закладу, залежить формуючий вплив на особистість студента.

Подальшого вивчення потребує проблема пошуку нових форм та методів роботи, які сприятимуть формуванню лідерських якостей у студентів в умовах вищого навчального закладу.

Список літератури:

1. Волковниція Т. Н. Особенности формирования профессиональных качеств социальных работников во внеаудиторной работе в условиях высшего учебного заведения / Т. Н. Волковниція // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения: сборник материалов XXXV Международной научно-практической конференции: в 2-х частях. – Часть 2 / [под общ. ред. С. С. Чернова]. – Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2014. – С. 16-21.
2. Децюк Т. М. Технології формування професійної компетентності у майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі: [методичні рекомендації для позааудиторної роботи зі студентами спеціальності «Соціальна робота»] / Т. М. Децюк. – Чернігів: ЧНТУ, 2015. – 87 с.
3. Краснощок І. П. Розвиток лідерських якостей студентів / І. П. Краснощок // Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – Випуск 112. – С. 211-219.
4. Куриця А. І. Психолого-педагогічні умови розвитку лідерських якостей студентів / А. І. Куриця, Д. І. Куриця // Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – 2014. – Випуск 26. – С. 353-363.
5. Савельєва О. О. Оцінка лідерського потенціалу студентів як майбутніх управлінців / О. О. Савельєва // Вісник Хмельницького національного університету. – Серія: Економічні науки. – 2010. – № 4. – Т. 4. – С. 81-84.
6. Цзіці Л. Лідерські якості як вектор успішної професійної підготовки фахівця / Лі Цзіці // Innovative solutions in modern science. – № 8(8). – 2016. – С. 1-9.

Децюк Т.М.

Чернігівський національний технологічний університет

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У СТУДЕНТОВ ВО ВНЕАУДИТОРНОЙ РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Аннотация

Наличие лидерских качеств у студентов значительно повышает их конкурентоспособность на рынке труда после получения диплома о высшем образовании. В условиях сокращения аудиторного времени и увеличения времени на самостоятельное изучение, внеаудиторная работа со студентами приобретает особенно актуальное значение. В статье проведен анализ современных научных подходов к определению понятия «лидерские качества студентов». Предложены методы и формы внеаудиторной работы, способствующие формированию лидерских качеств у студентов. Проанализирован опыт использования данных методов и форм внеаудиторной работы на примере Черниговского национального технологического университета и предложены пути совершенствования организации внеаудиторной работы со студентами.

Ключевые слова: лидерство, лидер, лидерские качества студентов, внеаудиторная работа со студентами, проекты социального действия, тренинги.

Detsiuk T.M.

Chernihiv National University of Technology

FORMATION OF STUDENTS' LEADERSHIP SKILLS IN EXTRACURRICULAR ACTIVITY UNDER THE CONDITIONS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

Summary

The presence of leadership skills in students greatly increases their competitiveness in the labor market after obtaining a diploma in higher education. In the conditions of reducing the auditorium time and increasing the time for independent study, extra-curricular work with students becomes especially relevant. The article analyzes modern scientific approaches to the definition of «leadership qualities of students». The methods and forms of non-auditing work that promote formation of leadership qualities among students are offered. The experience of using these methods and forms of non-auditing work is analyzed on the example of Chernihiv National Technological University and ways of improving the organization of non-auditing work with students are proposed.

Keywords: leadership, leader, students' leadership skills, extracurricular activity with students, social action projects, trainings.